

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет Факультет іноземної філології та соціальних
комунікацій

Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище та ініціали)

«__» _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача ступеня бакалавра соціальної роботи

Казанджисєва Олександра Володимирівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

за темою «Застосування ігрових технологій у соціальній адаптації

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»

(на базі КЗСОП Сумський дитячий будинок ім. С.П. Супруна)

(галузь знань 23 «Соціальна робота», спеціальність 231 «Соціальна
робота»)

Наукова керівниця:

доктор політ. наук, доцент

(науковий ступінь, посада, вчене звання)

Костенко Андріана Миколаївна

(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

«__» _____ 2021 р.

Підсумкова оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Суми 2021 рік

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні аспекти соціальної адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	6
1.1. Теоретичні поняття, використовувані в кваліфікаційній роботі	6
1.2. Нормативно-правова база у сфері соціальної адаптації	10
1.3. Аналіз цільової аудиторії	15
1.4. Етичні засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування	18
Висновки до розділу 1	24
Розділ 2. Ігрові технології в соціальній адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	26
2.1. Види ігрових технологій.....	26
2.2. Розробка гри для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.....	30
2.3. Експертна оцінка гри для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування	39
Висновки до розділу 2	43
Висновки	44
Рекомендації	46
Список використаних джерел	47
Додатки	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Однією із соціально важливих проблем є соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, особливо в умовах зростання частки таких дітей. Згідно з інформацією Міністерства соціальної політики, на кінець 2020 року на обліку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувало майже 70 тисяч [9].

Очевидним є той факт, що дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, набагато важче, ніж їх ровесникам, які виховуються в сім'ях, адаптуватися до будь-якої життєвої ситуації. Зазначені труднощі і проблеми зумовлені різними причинами, зокрема:

- 1) особливостями умов життя, тобто відсутністю сімейного середовища, обмеженням кола комунікації, специфікою виховного закладу;
- 2) особливим світосприйняттям [2, 10, 12, 16].

На вирішення проблеми соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спрямовані зусилля педагогів, психологів, соціальних працівників у теоретичній і практичній площині. Аналіз теоретичних підходів і реальної ситуації дав можливість виявити суперечності, які потребують вирішення:

– між потребою соціуму в соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і недостатністю соціалізуючих впливів у виховних закладах закритого типу;

– між високим рівнем розробки загальної теорії соціалізації особистості та недостатнім рівнем розробки теорії соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у закладах закритого типу через ігрову діяльність.

Наведені суперечності дозволили сформулювати **проблему дослідження**, яка полягає у визначенні методів, що забезпечують більшу ефективність перебігу соціальної адаптації дітей, які залишилися без

батьківського піклування, у нашому випадку – використання ігрових технологій. Викладене й зумовило вибір теми дипломного дослідження: **«Застосування ігрових технологій у соціальній адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».**

Цільова аудиторія – діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування (Комунальний заклад Сумської обласної ради – Сумський дитячий будинок імені С.П. Супруна).

Гіпотеза дослідження: передбачається, що створення соціалізуючого ігрового середовища сприятиме полегшенню формування соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Об'єкт – соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Предмет – формування соціальних навичок дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, методом ігрових технологій.

Мета – розроблення та експертна оцінка гри «Навколо нас» з подальшим її застосуванням для формування соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для досягнення мети передбачено виконання низки **завдань**:

1. Сформулювати категоріальний апарат дослідження.
2. Визначити межі сфери соціальної адаптації шляхом аналізу нормативно-правової бази.
3. Визначити ключові соціально-психологічні характеристики цільової аудиторії.
4. Виявити ключові етичні засади в роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.
5. Виявити ігрові технології, прийнятні до роботи із дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.
6. Розробити гру для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

7. Здійснити експертну оцінку гри для формування соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

8. Розробити рекомендації щодо застосування ігрових технологій у формуванні соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи**: теоретичний аналіз наукової та методичної літератури, вивчення та узагальнення позитивного досвіду соціалізації дітей-сиріт, моделювання процесу соціалізації дітей-сиріт в ігровій діяльності, метод експертної оцінки.

Практична значущість дослідження визначається тим, що запропоновано ігрову технологію (гру), що сприяє соціальній адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, завдяки чому визначається позитивна динаміка в підвищенні рівня соціально значущих якостей, необхідних особистості для подальшого становлення.

Матеріали дослідження можуть бути використані соціальними педагогами та іншими фахівцями, які працюють із дітьми-сиротами, та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося на базі КЗСОР – Сумського дитячого будинку імені С.П. Супруна.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розділ 1. Теоретичні аспекти соціальної адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

1.1. Теоретичні поняття, використовувані у кваліфікаційній роботі

В підрозділі описані ключові терміни кваліфікаційної роботи, які дозволяють окреслити межі роботи й уніфікувати категоріальний апарат дослідження. Так, важливим поняттям дослідження є соціальна адаптація, яка визначається як процес засвоєння особистістю зразків поведінки групи і суспільства, цінностей, норм, установок, загалом процес формування особистості, її життєвої позиції на основі впливу на неї системи навчання та виховання, включаючи сімю, ЗМІ, літературу, мистецтво [2, 11, 14, 34, 35]. Соціалізація передбачає діяльність людини в сім'ї, навчальних колективах, трудових колективах, неформальних об'єднаннях упродовж життя, у тому числі оволодіння багатьма різноманітними соціальними ролями.

Як основні форми соціалізації дослідники виділяють:

- цілеспрямовану, яка передбачає цілеспрямований вплив батьків, вчителів, дорослих та ін.;
- спонтанну, тобто нецілеспрямований, спонтанний, випадковий вплив батьків, дорослих, однолітків, друзів, учителів, тренерів, інструкторів та ін.;
- опосередковану, яка включає в себе цілеспрямований або нецілеспрямований вплив ЗМІ, Інтернету;
- самовиховання [33].

Отже, як бачимо, незалежно від форм соціалізації ключову роль на початковому її етапі відіграють дорослі, передусім батьки. Тому основою соціалізації особистості є соціальне виховання – система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на реалізацію людиною, групою, суспільством їх духовного потенціалу, а також гуманізацію відносин у соціумі [33, 34].

Основою соціального виховання є розуміння того, що людина – це продукт соціальних відносин, а відповідно виховний процес є соціально

детермінованим. До соціального виховання залучені сім'я, школа, засоби масової інформації, громадські організації, спільноти, інші соціальні інституції тощо [34, с. 7].

Соціальність людини реалізується завдяки соціальній адаптації, яку розглядають як взаємозумовлений процес пристосування індивіда до соціального середовища і пристосування суспільства до потреб особистості через їх задоволення, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії [38].

Адаптація може здійснюватися в різних формах, зокрема:

- акомодатії, яка передбачає повне підпорядкування вимогам середовища без їх критичного аналізу;
- конформізму, тобто вимушеного підпорядкування вимогам середовища;
- асиміляції, що включає в себе свідоме й добровільне прийняття норм та цінностей середовища на основі особистісної солідарності з ними.

Адаптація пов'язана з прийняттям індивідом різних соціальних ролей, адекватним відображенням себе і своїх соціальних зв'язків. Вона відіграє вирішальну роль у соціалізації особистості. Порушенням адаптації вважають асоціальну поведінку, маргінальність, алкоголізм, наркоманію. Рівень соціальної адаптації визначається як відповідність між рівнем соціальних потреб і рівнем їх задоволення [38].

Проте соціальна адаптація – це не тільки пристосування індивіда до умов соціального середовища, а й формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольова пластичність поведінки, інтеграція особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії [5, 28, 29].

Соціалізацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, можна представити як процес встановлення відносин суб'єкта із соціумом на основі реалізації індивідуальної стратегії соціального навчання, самопізнання та самореалізації особистості, що забезпечує соціальні знання, соціально орієнтовані мотиви і соціальний досвід особистості. Дитина залучається до соціокультурного світу в результаті певної діяльності.

Комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем отримав назву соціальної послуги [29].

Соціальною послугою соціальної адаптації є комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, які перебували у спеціалізованих або інтернатних закладах, осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк, до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності [29].

У сфері надання соціальних послуг фахівець (мультидисциплінарна команда), які (яка) безпосередньо виконують(є) заходи, що становлять зміст соціальної послуги соціальної адаптації, згідно з [29], є надавачем соціальної послуги соціальної адаптації (працівником).

Суб'єкт, що надає соціальну послугу соціальної адаптації – підприємство, установа, організація, заклад незалежно від форми власності, фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги [29].

Отримувач соціальної послуги соціальної адаптації – особа, яка через складні життєві обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, відбуванням покарання у вигляді обмеження або

позбавлення волі на певний строк та іншими причинами, отримує соціальну послугу соціальної адаптації або потребує її [29].

Отримувачами соціальної послуги є діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Згідно з Державним стандартом соціальної адаптації, сиротою є дитина, в якій померли чи загинули батьки. Окрему специфічну соціальну групу становлять діти, позбавлені батьківського піклування [5].

Як найбільш доступний та ефективний метод соціалізації дитини зазвичай розглядається ігрова діяльність – за умови власної позиції дитини, пов'язаної з активністю, ініціативою, творчістю.

Гра – це діяльність людини з моделювання іншого виду діяльності з розважальною або навчальною метою [30, 32]. Гра – форма діяльності в умовних ситуаціях, спрямована на відтворення і засвоєння соціального досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки та культури [2, 32, 34]. Гра – форма психогенної поведінки, тобто внутрішньо властивої, іманентної особистості (Д. Узнадзе); гра – простір «внутрішньої соціалізації» дитини, засіб засвоєння соціальних установок (Л.С. Виготський); гра – свобода особистості в уяві, «ілюзорна реалізація нездійснених інтересів» (О.М. Леонтьєв) [23, 30, 33].

Узагальнюючи декілька визначень з огляду на мету нашого дослідження, можна запропонувати таку дефініцію: гра – це вид діяльності дітей, що полягає у відтворенні дій дорослих і стосунків між ними і спрямований на орієнтування і пізнання та усвідомлення предметної та соціальної дійсності. Згідно з одним з найпоширеніших трактувань, «рольова гра – спосіб моделювання психологічної ситуації, що виробляє ті чи інші психологічні і соціальні навички» [30].

1.2. Нормативно-правова база у сфері соціальної адаптації

Сфера соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в нашій країні регламентується низкою державних документів, основними з яких є Державний стандарт соціальної адаптації [5], Закон України «Про соціальні послуги» [29], Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [28]. Ці документи містять інформацію про соціальні стандарти та пільги, які надаються дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, про державне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та соціальні гарантії для таких категорій дітей.

До основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, належать такі [5, 27, 28, 36]:

- створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї;
- виховання та утримання дітей за принципом родинності;
- сприяння усиновленню дітей, створення системи заохочення та підтримки усиновителів;
- забезпечення пріоритету форм влаштування;
- захист майнових, житлових та інших прав та інтересів таких дітей;
- створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя;
- забезпечення права на здоровий розвиток;
- забезпечення соціально-правових гарантій; створення умов для надання психологічної, медичної та педагогічної допомоги;
- формування системи соціальної адаптації;
- забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини-сироти,

дитини, позбавленої батьківського піклування, а також особи із їх числа та запитам ринку праці;

- належне матеріально-технічне забезпечення незалежно від форми влаштування та утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, сприяння в наданні реальної допомоги і підтримки підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, банківськими установами, культурно-освітніми, громадськими, спортивними та іншими організаціями;

- вжиття вичерпних заходів щодо забезпечення доступу до безоплатної правової допомоги на підставах та в порядку, встановлених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Сфера соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні регулюється Державним стандартом соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Державний стандарт Міністерства соціальної політики затверджений Наказом Міністерства соціальної політики від 18.05.2015 № 514 (зі змінами, внесеними згідно з № 1267 від 07.08.2017 [5]).

Структура документа представлена такими розділами: I. Загальні положення. II. Загальні підходи щодо організації надання соціальної послуги. III. Визначення індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги. IV. Складання індивідуального плану надання соціальної послуги. V. Укладання договору про надання соціальної послуги. VI. Місце і строки надання соціальної послуги. VII. Принципи надання соціальної послуги. VIII. Зміст соціальної послуги. IX. Використання ресурсів при організації надання соціальної послуги. X. Приміщення та обладнання. XI. Інформаційно-методичне забезпечення організації та надання соціальної послуги. XII. Взаємодія з іншими суб'єктами, що надають соціальну послугу. XIII. Оцінювання ефективності надання соціальної послуги. XIV. Документація щодо організації надання соціальної послуги. XV. Механізм оцінки

дотримання стандарту соціальної послуги. XVI. Фінансово-економічне обґрунтування вартості соціальної послуги [5].

Призначенням Державного стандарту є «організація надання соціальної послуги соціальної адаптації особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі особам, які не мають медичних протипоказань для перебування в колективі: особам похилого віку; особам з інвалідністю; особам, які перебувають/перебували в спеціалізованих або інтернатних закладах; особам, які відбули покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк»; здійснення моніторингу й контролю за якістю надання послуги соціальної адаптації; визначення тарифу платної послуги соціальної адаптації» [5].

Документ визначає зміст, обсяг, умови і порядок надання соціальної послуги соціальної адаптації, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності, які надають цю послугу. Загальними положеннями Державного стандарту соціальної адаптації з-поміж іншого передбачено надання соціальної послуги соціальної адаптації дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування.

Соціальна послуга соціальної адаптації визначається як «комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, які перебували у спеціалізованих або інтернатних закладах, осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк, до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності» [5].

В якості додатків до Державного стандарту соціальної адаптації затверджено зразки необхідних для організації соціальної послуги соціальної адаптації документів.

1. Карта визначення індивідуальних потреб особи в наданні соціальної послуги соціальної адаптації. Карта заповнюється на підставі даних опитування, спостереження та аналізу документів і містить таку інформації:

I. Відомості про отримувача соціальної послуги.

II. Соціальний статус.

III. Сімя та оточення.

IV. Соціальне функціонування.

V. Стан здоров'я та функціонування.

VI. Потреби отримувача соціальної послуги.

2. Індивідуальний план надання соціальної послуги соціальної адаптації.

3. Основні заходи, що становлять зміст соціальної послуги соціальної адаптації, форми роботи та орієнтовний час їх виконання

4. Показники якості соціальної послуги соціальної адаптації [5].

Із 1 січня 2020 року введено в дію Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року №2671-VIII, який визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сімям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Відповідно до Закону, складними життєвими обставинами є обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сімя не може подолати самостійно [29].

Деякі нововведення до цього Закону набули чинності з 1 січня 2020 року. Так, якщо раніше закон визначав соціальні послуги як «комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати», то нова редакція передбачає «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають». Таким чином, акцент у наданні послуг тепер робиться також на профілактичній складовій, що є перевагою, адже профілактика є більш ефективною, ніж подолання вже наявних проблем [29].

Новою редакцією Закону також розширено коло осіб, які можуть звернутися стосовно необхідності надання соціальних послуг: це не тільки особа, яка потребує послуг або її законних представник, а також і інші особи, в інтересах осіб, які потребують таких послуг. Це становить важливий елемент профілактичної складової соціальної роботи. Законом зафіксовано створення Реєстру отримувачів і надавачів соціальних послуг, тобто автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи, призначеної для збору, реєстрації, зберігання і використання даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг, а також запровадження єдиних вимог до всіх надавачів соціальних послуг – як державних і комунальних, так і недержавних (прибуткових і неприбуткових організацій).

Законом затверджено перелік 17 базових соціальних послуг – тобто послуг, надання яких отримувачам забезпечуватиметься, зокрема, виконавчими органами органів місцевого самоврядування, в т.ч. об'єднаних територіальних громад. Встановлено нову класифікацію соціальних послуг, а саме – поділ на соціальну профілактику, соціальну підтримку та соціальне обслуговування. Визначено також перелік осіб, послуги яким надаються за рахунок бюджетних коштів, незалежно від рівня їхнього доходу. Крім того, запроваджено такі механізми надання соціальних послуг як ведення випадку та екстрене (кризове) надання соціальних послуг [29].

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (Редакція від 13.02.2020) визначає правові, організаційні, соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства. Він регулює правовідносини, пов'язані з наданням матеріальної, соціальної та правової допомоги дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, а також особам із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [28].

Крім названих, у законодавстві України існують низка інших законодавчих актів, які унормовують питання соціального захисту і соціальної адаптації.

1.3. Аналіз цільової аудиторії

Сирітство є однією з найгостріших соціальних проблем, які характеризують сучасний стан українського суспільства. За інформацією Міністерства соціальної політики, станом на кінець 2020 року на обліку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, перебувало майже 70 тисяч дітей. Тільки в минулому році сиротами стали 9 634 дитини [9]. До факторів поширеності сирітства відносять матеріальні негаразди, загальну деградацію особистості, кризу сім'ї, тобто зміну форм сімейної організації, збільшення кількості позашлюбних народжень, послаблення виховного потенціалу сім'ї, втрату фундаментальних людських цінностей, руйнування традиційних моральних норм [39].

Соціалізація і соціальна адаптація є основоположним моментом для кожної людини, але особливого значення ці процеси набувають у житті дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків. До основних форм соціалізації належать: цілеспрямована (цілеспрямований вплив батьків, вчителів, дорослих та ін.); спонтанна (нецілеспрямований, спонтанний, випадковий вплив батьків, дорослих, однолітків, друзів, учителів, тренерів, інструкторів та ін.); опосередкована (цілеспрямований або нецілеспрямований вплив ЗМІ, Інтернету) соціалізація та самовиховання [33]. Загальновідомо, що первинна соціалізація, яка закладає основу подальшого формування людини, відбувається в родині, а це переважно й впливає на фізичне й духовне життя дитини. Відтак, у дітей-сиріт одна з чотирьох основних форм соціалізації – провідна (цілеспрямований вплив батьків, сім'ї) – виключається з процесу становлення особистості. Діти, які залишилися без піклування батьків, з раннього дитинства позбавлені важливого етапу формування первинного

соціального досвіду в родині, внаслідок чого процес їх подальшої соціалізації має деструктивний характер.

Випадання одного з головних інститутів соціалізації – сім'ї – деформує процес соціалізації досить істотно: порушення у сфері спілкування дитини викривляють її уявлення про себе як особистість (І.С. Кон, А.В. Мудрик, Р.С. Немов та ін.). Суттєвим моментом у розвитку особистості дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків, є невпевненість у собі, неусвідомленість цінності своєї особистості, відсутність життєвої перспективи. Як зазначають психологи, «всі діти на момент надходження до виховної установи (інтернат, дитячий будинок, прийомну сім'ю тощо) мають психологічну травму, пов'язану із втратою сім'ї, що можна порівняти з проблемою переживання смерті батьків» [15, с. 31]. Значна кількість дітей-сиріт не може вдало адаптуватись до самостійного життя і поповнює ряди девіантних і асоціальних осіб. Практично всі сироти мають психологічні травми, а тому важливими умовами їх виховання є психологічна реабілітація, ресоціалізація та подальша соціальна адаптація.

Отже, діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, є специфічною соціальною групою. Особливості соціалізації та соціальної адаптації вихованців дитячих будинків зумовлені не тільки психологічними травмами, що передували надходженню дітей до виховних установ, а й умовами їх проживання в цих установах. Перебування дітей-сиріт в умовах закритих закладів формує у них особливий набір психологічних і соціальних характеристик, які негативно впливають на їх соціалізацію та психічне здоров'я. Вони мають певні характерні риси, до яких належать наявність психологічних травм, нерозвинені навички соціалізації та адаптації, неадекватна самооцінка, переважно нерозвинута комунікабельність. Оскільки ці діти тривалий час перебували у складних життєвих умовах, вони зазвичай мають викривлене світосприйняття. Для дітей-сиріт характерна майже нерозвинута комунікабельність і неадекватна самооцінка. Спостереження свідчать, що у поведінці дітей-сиріт при взаємодії з людьми переважають

захисні механізми, такі як агресивність, намагання звинуватити інших у їхніх проблемах, конфліктність, невміння та небажання визнати свою провину в порушенні соціального порядку [39].

Дослідження психологів свідчать, що перебування дитини в закладі інтернатного типу не забезпечує задоволення її основних потреб, що, у свою чергу, призводить до порушень розвитку. Результатом перебування дитини в умовах інтернатного закладу є її неготовність до самостійного життя, пошуку роботи, невміння організувати свій побут, дозвілля, створити і зберегти сім'ю [2, 11, 12, 15, 34]. Дослідники вважають, що «специфіка умов утримання та проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є причиною неуспішної соціалізації вихованців інтернатних закладів у майбутньому, що характеризується, такими чинниками: соціальна незахищеність після виходу з інтернатного закладу, відсутність матеріальної та моральної підтримки; високий рівень претензій до оточуючих; відсутність соціальних навичок самостійного життєзабезпечення; відсутність навичок вирішення власних проблем з офіційними структурами; нездатність протидіяти негативному сторонньому впливу; проблеми професійного вибору» [15, с. 5]. Вчені говорять про так званій «синдром інтернатної дитини», що характеризується наявністю психологічних травм, нерозвиненими навичками соціалізації та адаптації, неадекватною самооцінкою, переважно нерозвинутою комунікабельністю.

У процесі соціалізації у вихованців шкіл-інтернатів відбувається формування особливого типу особистості, яка характеризується бідністю мотивації поведінки, переважанням орієнтації на зовнішній її контроль, заниженим рівнем самооцінки, низьким рівнем вияву саморегуляції поведінки. Виховання дітей в інтернатних закладах формує в них специфічне ставлення до життя, впливає на їх психічне здоров'я, отже, необхідне створення більш сприятливих умов соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт, які виховуються в інтернатах і дитячих будинках.

Отже, соціалізація дітей-сиріт постає як процес встановлення відносин суб'єкта із соціумом на основі реалізації індивідуальної стратегії соціального навчання, самопізнання та самореалізації особистості, що забезпечує соціальні знання, соціально орієнтовані мотиви і соціальний досвід особистості. Дитина долучається до світу культури, оскільки піддається соціальній модифікації в результаті певної діяльності [16, 18–21].

На думку науковців, «найбільш ефективним, що може сприяти вирішенню проблем соціального становлення різнобічного виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, є передача їх на виховання у сімю, у природне соціально-педагогічне середовище, що спроможне впливати на виховання дитини. Саме в сім'ї формуються світогляд, морально-естетичні ідеали і смаки, норми поведінки, трудові навички, ціннісні орієнтири дитини, тобто всі ті якості, які згодом становитимуть її сутність як особистості» [18, с. 80]. Згідно з інформацією Міністра соціальної політики Марини Лазебної, «в сім'ї громадян України протягом року було влаштовано 10 074 дитини (опіка – 6929, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу – 1906, усиновлено українцями – 992, іноземцями – 247)» [9]. Проте цього недостатньо з огляду на загальну кількість дітей-сиріт і дітей, що залишилися без батьківського піклування.

Підсумовуючи, зазначимо, що виховання дітей в інтернатних закладах формує в них специфічне ставлення до життя, впливає на їх психічне здоров'я, отже, необхідне створення більш сприятливих умов соціалізації та соціальної адаптації дітей-сиріт, які виховуються в інтернатах і дитячих будинках.

1.4. Етичні засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування

Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, базується на етичних засадах, визначених Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи України, який був затверджений

Наказом № 1965 Міністерства України у справах молоді та спорту. 09.09.2005 року [8].

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України – це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб. В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначено положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шляхи розв'язання моральних проблем та прийняття найбільш адекватного професійного рішення в етичних питаннях. В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6–8 липня 1994 р. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить: етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для прийняття етичного рішення в соціальній роботі); норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (основа професійної діяльності) [8].

Професійна етика як система моральних норм, вироблених у межах професійного співтовариства, закріплюється у фахових документах, а її дотримання регулюється фаховими організаціями [31, с. 71]. Під етикою соціальної роботи розуміють «сукупність принципів і правил спілкування й поведінки, моральних норм і приписів, які регулюють взаємини між працівниками соціальних служб і клієнтами, між самими соціальними працівниками, а також між соціальними працівниками і службовцями державних і недержавних управлінських структур» [35, с. 225].

Професійна діяльність соціального працівника базується на трьох фундаментальних положеннях:

- повага до людини, визнання її безумовної цінності, незалежно від реальних досягнень і поведінки особистості;
- людина – унікальна соціальна істота, яка реалізує свою самобутність у стосунках з іншими людьми і залежить від них у розвитку своєї унікальності;
- людині одвічно притаманна здатність до змін, покращення свого життя, зростання, а звідси – прагнення до свободи вибору, ухвалення рішень [12, с. 215].

Етичний кодекс визначає сім основних етичних принципів діяльності спеціалістів із соціальної роботи: повага до гідності кожної людини, визнання її неповторності та унікальності; пріоритетність інтересів клієнтів; толерантність; довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта; доступність послуг; конфіденційність; дотримання норм професійної етики [8].

Норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи, які є «основою їхньої професійної діяльності згідно із загальнолюдськими цінностями та етичними принципами соціальної роботи», поділяються на такі групи: етична поведінка стосовно професії, етична поведінка стосовно колег, етична поведінка стосовно клієнтів, етична поведінка стосовно взаємодіючих організацій [8].

Норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи стосовно професії представлені таким переліком:

- дотримуватися Етичного кодексу, діяти відповідно до принципів і норм етичної поведінки;
- підвищувати якість та ефективність соціальних послуг, розвивати професіоналізм у соціальній роботі, залучаючи волонтерів (добровільних помічників) до виконання посильних для них завдань;
- бути відповідальним за клієнтів у рамках обмежень, установлених положеннями цього кодексу;
- визначати і зясовувати характер і причини індивідуальних, сімейних, групових соціальних проблем, проблем територіальної громади та глобальних соціальних проблем;

- підвищувати статус соціальної та соціально-педагогічної роботи;
- стимулювати розробку та впровадження соціальних технологій, методів, методик, програм, що спрямовані на покращання якості життя людини, сім'ї, групи людей, громади, спільноти та суспільства;
- визнавати пріоритети професійної відповідальності над власними інтересами;
- роз'яснювати призначення, цілі та завдання професійної соціальної та соціально-педагогічної роботи [8].

Етична поведінка стосовно колег полягає в тому, щоб:

- визнавати різні погляди та форми практичного досвіду колег у соціальній роботі й інших фахівців, висловлювати критичні зауваження та пропозиції лаконічно і коректно;
- піддавати конструктивному аналізу професійні дії колег, теоретичні а методичні засади їхньої професійної діяльності;
- створювати та систематично використовувати можливості, умови для обміну знаннями, досвідом і поглядами з колегами у соціальній роботі, фахівцями інших галузей, волонтерами з метою вдосконалення власної практики роботи та збагачення інтелектуальних ресурсів професійної групи;
- підтримувати діяльність легалізованих професійних об'єднань та асоціацій, що відповідає вимогам чинного законодавства;
- відстоювати професійну честь і гідність своїх колег, не допускати упередженої критики на їхню адресу та щодо професії взагалі;
- звертати увагу відповідних організацій на будь-які порушення положень цього Кодексу [8].

Стосовно клієнтів основоположними визнають такі норми:

- поважати особистість клієнта і гарантувати захист його гідності та прав незалежно від походження, статі, віку та внеску в суспільний і соціальний розвиток;

- прагнути зрозуміти кожного клієнта, з'ясувати всі чинники наявної проблеми, пропонувати оптимальні види професійної діяльності або соціальних послуг;

- безпека клієнтів є першою умовою діяльності спеціалістів із соціальної роботи;

- допомагати всім клієнтам рівною мірою;

- заохочувати клієнта до взаємодії, яка ґрунтується на довірі, співчутті та збереженні конфіденційності;

- визнавати і поважати наміри, відповідальність клієнтів за прийняте рішення;

- якщо неможливо надати відповідну соціальну послугу, спеціалісти із соціальної роботи зобов'язані повідомити про це клієнтів, залишивши за ними право на свободу дій [8].

Крім зазначеного, спеціалісти із соціальної роботи повинні співпрацювати з тими установами та організаціями, наміри і діяльність яких спрямовані на надання соціальних послуг; використовувати досвід їхньої роботи як ресурсну можливість для підвищення якості допомоги клієнтам; підтримувати та популяризувати партнерські стосунки між організаціями, що здійснюють соціальну діяльність у громаді, в суспільстві; забезпечувати професійну звітність перед клієнтами та громадськістю про ефективність і продуктивність роботи шляхом періодичних публічних оглядів якості, результативності та ефективності послуг, що надаються [8].

Неабияку вагу мають особистісні моральні якості соціального працівника:

- чесність (якщо з огляду на об'єктивні причини соціальний працівник не впевнений у позитивному кінцевому результаті, він повинен попередити про це клієнта, щоб у подальшому не викликати нарікань з його боку);

- совість (як моральна відповідальність за свою поведінку, вчинки, що виконує функцію регулятора як у професійному плані так, і в особистих вчинках: своєрідна пересторога від формального підходу до професійних дій);

- об'єктивність соціального працівника полягає у беземоційному ставленні до клієнта та його індивідуальних якостей;
- справедливість (оцінка діяльності колег має враховувати об'єктивні та суб'єктивні фактори і ні в якому разі не перебільшувати або применшувати заслуги й недоліки колег);
- тактовність (уміння соціального працівника додержуватись міри, визначених моральних норм, врахувати обставини, наслідки своїх вчинків тощо);
- уважність і спостережливість (ці якості дають змогу враховувати найменші зміни у настрої, самопочутті клієнта, що значною мірою позитивно вплине на подальшу роботу, дозволить скоригувати обраний план дій);
- терпимість (прийняття клієнта таким, яким він є: з його інтересами, нахилами, сильними та слабкими сторонами, певним способом життя);
- витримка і стриманість (уміння розважливо реагувати на подібні емоційні прояви з метою надання клієнту ефективної допомоги);
- любов до людей (спілкуючись із клієнтом, соціальний працівник мусить розгледіти у нього позитивні якості, намагатися змінити думку клієнта про самого себе і таким чином сприяти позитивній трансформації особистості);
- самокритичність (уміння аналізувати власні вчинки, професійну діяльність, бачити помилки та шляхи їх подолання допомагає соціальному працівникові самовдосконалюватись у своїй професійній діяльності);
- терпіння (уміння коригувати свої негативні емоції та почуття, спрямувавши їх у конструктивне русло з метою позитивної мотивації на подальшу співпрацю);
- комунікабельність (спілкуючись із клієнтом, соціальний працівник має змогу дізнатися про його проблеми, очікування та надії);
- завдяки спілкуванню можна виробити план спільних дій, вчасно скоригувати можливі шляхи розв'язання проблеми, спрогнозувати очікувані результати);

- оптимізм (джерело впевненості у соціальній справедливості, здатності людини до постійного саморозвитку і самовдосконалення);
- сила волі (свідома вольова спрямованість на виконання об'єктивно необхідних дій, здатність адекватно оцінювати перешкоди, доводити розпочату справу до логічного завершення);
- емпатія (здатність соціального працівника розуміти свого клієнта і співчувати йому, дивитись на ситуацію його очима);
- прагнення до самовдосконалення (постійне бажання до професійного зростання, вдосконалення практичних умінь і навичок, здобуття нових теоретичних знань, духовного та морального розвитку);
- творче мислення (соціальна робота не має цілком однакових ситуацій та ідентичних випадків, кожне звернення – це унікальний випадок) [14, с. 84–93].

Насамкінець зазначимо, що діяльність спеціалістів ґрунтується на принципах співпраці й розуміння, відкритості і конфіденційності, своєчасної соціальної допомоги й підтримки, пріоритетності профілактики психосоціальних проблем, визнання цінності особистості клієнта і значущості його проблем [10, с. 23–24]. З огляду на це важливого значення набуває оволодіння етикою соціальної роботи як основою професійної діяльності.

Висновки до розділу 1

Соціалізація і соціальна адаптація є основоположним моментом для кожної людини, але особливого значення ці процеси набувають у житті дітей-сиріт та дітей, що залишилися без піклування батьків. Значна кількість дітей-сиріт не може вдало адаптуватись до самостійного життя, а тому важливими умовами їх виховання є психологічна реабілітація, ресоціалізація та подальша соціальна адаптація. Особливості соціалізації та соціальної адаптації вихованців дитячих будинків зумовлені не тільки психологічними травмами,

що передували надходженню дітей до виховних установ, а й умовами їх проживання в цих установах.

Одним із першочергових завдань держави є створення оптимальних умов для підтримки дітей-сиріт як найбільш уразливої категорії населення. Для успішної соціалізації та адаптації необхідно не ізолювати дітей від суспільства в закладах закритого типу, а забезпечити їх інтеграцію в соціумі через різні форми залучення до нормальної життєдіяльності.

Сфера соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в нашій країні регламентується низкою державних документів, основними з яких є Державний стандарт соціальної адаптації, Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». Ці документи містять інформацію про соціальні стандарти та пільги, які надаються дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, про державне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та соціальні гарантії для таких категорій дітей.

Важлива роль у допомозі в соціальній адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, належить соціальним службам у цілому і соціальним працівникам зокрема. Професійна діяльність соціальних працівників ґрунтуються, серед іншого, на базових положеннях Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України, який містить етичні принципи діяльності та норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи.

Розділ 2. Ігрові технології в соціальній адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування

2.1. Види ігрових технологій

Ігрова технологія як соціально-психологічний феномен у теорії імітації є оригінальною ненасильницькою технологією, а також технікою освоєння

культури людства. Термін «технологія» походить від двох слів: «техно» – майстерність, мистецтво, вміння, «логос» – вчення, поняття. Отже, технологію можна визначити як усвідомлене практичне мистецтво, усвідомлену майстерність. Технологія вказує на конкретні способи і засоби здійснення професійної діяльності, а також чітко окреслює бажані результати. Рівень досягнень за допомогою зазначених засобів і дій характеризує майстерність педагога (як і будь-якого іншого професіонала) [41].

Поняття «ігрові технології» вміщує досить велику групу прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор.

Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які виступають як засіб спонукання, стимулювання до певної діяльності. Діяльність учнів повинна бути побудована на творчому використанні гри та ігрових дій у навчально-виховному процесі, яке найбільше задовольняє вікові потреби вихованців.

Дослідники зазначають, що технологія – це сукупність, спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів навчання і виховних засобів, системно використовуваних в освітньому процесі на основі декларованих психолого-педагогічних установок. Будь-яка технологія тією чи іншою мірою спрямована на реалізацію на практиці наукових ідей, положень, теорій. Ігрова технологія – це група методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор, яка стимулює пізнавальну активність дітей, спонукає, «провокує» їх самостійно шукати відповіді на запитання, дає можливість використовувати життєвий досвід дітей, у тому числі й їх повсякденні уявлення [19, 30, 37, 41].

Навчальні ігри, на відміну від розважальних, мають певні суттєві ознаки, свою стійку структуру, до якої входять такі компоненти (за П. Підкасистим): ігровий задум; правила гри; дидактичні завдання; обладнання гри; результат гри [24].

Навчальна гра дозволяє досягти важливих цілей: дидактичних (формування і застосування нових знань, розширення кругозору тощо);

розвивальних (розвиток пам'яті, мови, розумових процесів – аналізу, синтезу, порівняння, творчих здібностей); виховних (виховання самостійності, колективізму, відповідальності, волі, навичок співробітництва та ін.) [18].

Гра, впливаючи на формування певних поведінкових навичок, виступає як багатобічне і варіативне пристосування до майбутнього особистості. Психологічні механізми ігрової діяльності спираються на фундаментальні потреби особистості в самовираженні, самоствердженні, самовизначенні, саморегуляції, самореалізації.

Рольові ігри зазвичай дозволяють учасникам:

- 1) адаптуватися у змодельованій ситуації і потім більш усвідомлено, ефективно і зручно діяти в реальній ситуації;
- 2) застосовувати на практиці набуті знання, виявляти якість їх засвоєння;
- 3) формувати позитивну мотивацію до навчання, набуття певних умінь та якостей;
- 4) створювати оптимальні умови для поглибленого сприйняття та аналізу певної ситуації;
- 5) розвивати активність, самостійність, творчий підхід до розв'язання ситуацій [18, с. 166].

Здатність включатися в гру не пов'язана з віком людини, але в кожному віці гра має свої особливості. Зміст дитячих ігор розвивається від ігор, в яких основним змістом є предметна діяльність, до ігор, що відтворюють відносини між людьми, і, нарешті, до ігор, у яких головним змістом виступають взаємини між людьми і дотримання правил суспільної поведінки.

Найчастіше педагогічні ігри класифікують:

- за сферою діяльності: інтелектуальні; психологічні; фізкультурні; соціально-педагогічні;
- за характером педагогічного процесу: навчальні; тренувальні; контролюючі; узагальнюючі; пізнавальні; виховні; розвиваючі; творчі

(репродуктивні, продуктивні); комунікативні; діагностичні; профорієнтаційні; дидактичні;

– за ігровою методикою: сюжетні; рольові; організаційно-діяльні ігри (ОДІ); ділові; імітаційні; психо-драматичні та ін. [6].

Відповідно до даної класифікації, ігрові технології перебувають у взаємозв'язку. Зазвичай, один ігровий проект включає в себе комплекс ігор з різними характерними ознаками.

Охарактеризуємо основні особливості ігрової взаємодії [18, 19].

1. Умовність гри дозволяє гравцям бути причетними до значущих, важливих, актуальних подій. Ігровий простір і час можуть скорочуватися і, навпаки, розтягуватися. Ігри дозволяють отримати цілісне уявлення про реальність за рахунок умовності, відтворення лише суттєвих компонентів системи, стиснення часових і просторових інтервалів.

2. Гра – це випробування потенційних можливостей особистості, проте, на відміну від реальних, дійсних подій, без сумних наслідків і збитків.

3. У грі зникає конкретна особистість і з'являється роль, в якій можуть проявитися приховані до цього можливості людини.

4. У грі немає зовнішніх негативних оцінок, завжди є ризик, невизначеність, проте ніколи немає страху (або майже немає), тобто в грі людина вільна.

5. Гра – світ з керованою реальністю. Він будується, модифікується залежно від бажання і можливостей гравців. У грі грає «володар світу». Втім, ігрова дійсність часом може бути більш суворою, ніж реальна, оскільки в житті можна уникнути складних ситуацій, обійти «проблемні території», а в грі їх рішення досить часто є метою ігрової взаємодії.

6. Гру, на відміну від життя, можна починати знову і знову, можна грати все краще і ефективніше, і це є своєрідною оборотністю майбутнього.

Отже, гра – найвільніша, природна форма прояву діяльності, в якій осягається навколишній світ, здобувається досвід соціалізації, взаємин між людьми, реалізуються творчі можливості. Відтак гру можна вважати початком

самостійного творчого життя людини, засобом самовираження, пробою сил. У грі розвиваються толерантність, порозуміння, незалежність, активність, рішучість, ініціативність, воля, витривалість, точність, координація тощо [22, 23].

Класичні та сучасні дослідження педагогів і психологів (А.С. Макаренко, Д.Б. Ельконін, О.С. Газман, П.І. Підкасистий, А.С. Співаковська, С.А. Шмаков, А.І. Усова та ін.) довели унікальні можливості ігрової діяльності у процесі виховання дітей, формування їхніх умінь орієнтуватися в навколишній діяльності. Йдеться насамперед про те, що гра за своєю суттю соціальна, вона розуміється як дієвий засіб соціалізації, формування соціальних навичок і вмінь, що є підґрунтям продуктивних соціальних взаємин.

Гра створює поле діяльності, в якому дитина моделює ті чи інші життєві ситуації та виробляє своє ставлення до них.

В аспекті соціально-педагогічної діяльності гра розглядається як вид соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій і програванні соціально-рольових ситуацій. При цьому в умовних ситуаціях реалізуються її функції як непрямого методу впливу, спонукання особистості до саморозвитку та самовиховання. Гра вважається одним із важливих засобів фізичного, розумового і морального виховання дітей, що, формуючи особистість, готує її до різних видів діяльності [22, 213].

Проте, як відомо, у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, потенційні можливості рольових ігор реалізуються недостатньо, такий вид діяльності не розглядається як необхідний засіб виховання. Стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування можна зазначити, що сюжетно-рольова гра не тільки сприяє встановленню комунікативних зв'язків між дітьми, дітьми та педагогами,

дітьми та студентами-волонтерами, а й значно розширює знання дітей про різні сфери життя, соціальну проблематику, професії, галузі знань тощо.

Гра – це свого роду еталон поведінки, спосіб засвоєння особистістю соціальних ролей, метод формування необхідних для особистості якостей. Гра дає особистості можливість за порівняно короткий строк і в конкретних умовах опанувати особистісний зміст суспільного досвіду, виробити ставлення до нього, набути певної спрямованості, полегшити процеси соціальної адаптації [19, 22, 23].

2.2. Розробка гри для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування

Формування соціального досвіду в дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливим компонентом їх соціальної адаптації.

Для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, характерні наявність психологічних травм, нерозвинені навички соціалізації та адаптації, неадекватна самооцінка, переважно нерозвинута комунікабельність. В умовах обмеженого колективу ускладнюється процес засвоєння ними соціальних ролей. Тому соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є не лише компонентом соціального захисту, а й важливим механізмом формування навичок, можливості взаємодії з колективом, розуміння норм поведінки та підкорення їм.

Гра «Навколо нас» пропонує веселий спосіб для пізнання соціальних навичок та можливостей у власному майбутньому житті. Гра спрямована на полегшення процесу соціальної адаптації, формування соціального досвіду в дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

«Навколо нас» – гра розяснення слів, у якій беруть участь дві команди, що складаються з двох–пяти осіб. Метою гри є розвиток творчих здібностей за допомогою емоцій, міміки, жестів. Завдання гри – оцінка вміння членів

команди взаємодіяти в колективі; розвиток асоціативного, креативного мислення; розвиток спостережливості, уважності, навичок здатності будувати логічні ланцюжки. Гра розрахована на дітей віком 10 - 15 років (5 – 7 класів)

У грі «Навколо нас» треба зрозуміти та пояснити іншими словами слово, яке розгадується. Завдання для гравців полягає в тому, щоб – за певних обмежень і за допомогою пояснень, натяків, наведення синонімів і антонімів – досягти того, щоб компаньйони по грі відгадали якомога більше зазначених у картках слів. Перемагає команда, яка вгадає більше слів.

Картки згруповані за трьома тематиками, що пов'язані із соціальною адаптацією дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Профілактика здоров'я/захворювання (зелена), Стосунки (жовта) і Громадська участь (червона). Загалом налічується 30 карток, з яких три картки чорні – їх потрібно пояснити без слів.

Після проведення гри пропонується обговорення, опитування та отримання фідбеку від дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Додаток А].

Опишемо хід гри.

1. Картки зі словами перемішуються і складаються в одну колоду.
2. Черговість ведення гри розігрується гравцями.
3. Члени команди, яка починає гру, домовляється між собою стосовно того, хто з гравців пояснює, а хто розгадує. Після кожного правильно відгаданого слова відгадана картка кладеться на стіл, і гра продовжується. Спільне обговорення варіантів відповіді.
4. Допомога суперникам, якщо в ході гри з'являються труднощі.
4. Обмеження в часі – 1 хвилина для виступу кожної команди. Останнє слово після закінчення часу можуть відгадувати обидві команди.
5. Отримує перемогу та команда, яка відгадала більше слів.

Таблиця 1

Профілактика здоров'я/захворювань	Стосунки	Громадська участь
-----------------------------------	----------	-------------------

Гігієна	Турбота	Поліція
Імунітет	Батьківство	Швидка медична
Спорт	Кохання	допомога
Вакцинація	Дружба	Волонтер
Загартовування	Карєра	Вибори
Режим дня	Сімя	Школа
Дієта	Відповідальність	Мітинг
Діагностика здоров'я	Підтримка	Телефон довіри
Висипання	Довіра	Соціальна служба
Фізична культура	Повага	Громадська організація
		ЗМІ

Також додатково ми пропонуємо невеличкі підказки у випадку незнання слів та інформаційний міні-блок за трьома тематиками: профілактика здоров'я/захворювань, стосунки та громадська участь.

1. Профілактика здоров'я/захворювань

Здоровий спосіб життя – найкраща профілактика захворювань.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), «Здоров'я – це стан фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів». Здоров'я – найцінніше, що ми маємо [17].

Здоров'я треба зберігати та загартовувати. Запорукою здоров'я є міцний імунітет. Підвищуючи його, можна вдвічі зменшити кількість інфекційних і простудних захворювань. Спосіб життя, формування якого залежить від нас самих, наших переконань і світогляду, має дуже важливе значення для підтримки здоров'я.

Здоровий спосіб життя – це спосіб життя, заснований на принципах моральності, активний, раціонально організований, трудовий, що загартовує і в той же час захищає від неблагополучного впливу навколишнього середовища, що дозволяє зберігати моральне, психічне та фізичне здоров'я до старості.

Як основні чинники переважно виділяють: позитивні для здоров'я звички, раціональний розпорядок дня, спадковість, профілактичні заходи, режим, здорове харчування, сприятливе для здоров'я навколишнє середовище.

Важливість психоемоційного стану людини та його вплив на фізіологічний стан не варто недооцінювати. Деякі автори виділяють додатково такі аспекти здорового способу життя, як емоційне самопочуття (вміння справлятися з власними емоціями, проблемами); інтелектуальне самопочуття (позитивне мислення, здатність людини пізнавати і використовувати нову інформацію); духовне самопочуття (здатність встановлювати дійсно значущі, конструктивні життєві цілі, прагнути до них і досягати їх).

Важливою є і регулярна рухова активність; розпорядок дня; відмова від паління та вживання наркотиків; нормальний сон, відпочинок – позитивні для здоров'я звички. Необхідно передбачити достатній час для відпочинку та сну. Перерви між прийомами їжі не повинні перевищувати 5–6 годин. Важливо, щоб людина спала та приймала їжу завжди в один і той самий час.

До профілактичних заходів можна віднести запобіжні щеплення, регулярні медичні обстеження, загартовування, знання симптомів захворювань. Існує багато способів загартування – повітряні ванни, ходьба босоніж, контрастний душ, обливання холодною водою. Систематичність і послідовність, врахування індивідуальних особливостей, стану здоров'я та емоційних реакцій на процедуру є основними принципами їх правильного застосування [17].

Наступною складовою здорового способу життя є раціональне харчування. Для роботи та хорошого самопочуття, для нормального розвитку людини необхідна рівновага енергії, що отримується та витрачається. Ми набираємо зайву вагу, якщо організм отримує енергії більше, ніж витрачає (якщо ми отримуємо їжі більше, ніж це необхідно). Надмірне харчування призводить до збільшення кількості людей, включаючи дітей, які мають надмірну вагу, що в результаті призводить до ішемічної хвороби серця, атеросклерозу, цукрового діабету, гіпертонії. Харчування повинно бути різноманітним і забезпечувати потреби в білках, жирах, вуглеводах, мінеральних речовинах, вітамінах, харчових волокнах. Значна частина цих

речовин є незамінною, оскільки не утворюється в організмі, а надходять тільки з їжею.

Активно проведений час, режим – ще одна надзвичайно важлива умова здорового способу життя. Систематичні заняття фізичними вправами й спортом зміцнюють здоров'я та сприяють розвитку фізичних здібностей, а також збереженню здоров'я й рухових навичок. Швидкість, сила, гнучкість, спритність і витривалість є важливими ознаками, що характеризують фізичний розвиток людини. Необхідно тренувати й вдосконалювати в першу чергу витривалість для ефективного оздоровлення та профілактики хвороб.

Здоровий спосіб життя є основою для розвитку різних аспектів життєдіяльності людини, забезпечення довголіття та повноцінного виконання соціальних функцій, для активної участі в сімейно-побутовій, громадській, трудовій, дозвільній формі життєдіяльності [17].

2. Стосунки

Коли люди спілкуються, знайомляться, разом живуть, навчаються або працюють, між ними виникають стосунки. Інакше кажучи, стосунки – це зв'язок між людьми, які добре знають одне одного. Стосунки формуються за нашим бажанням та незалежно від того, хочемо ми цього чи ні.

Коли у людей складаються здорові стосунки, вона відчувають потребу у спілкуванні і сумують, коли змушені розставатися. На взаємоповазі, довірі, турботі й чесності ґрунтуються здорові стосунки. Здорові стосунки – запорука успішного й щасливого життя. Люди, яким вдалося встановити здорові міжособистісні стосунки, краще задовольняють власні потреби, легше долають труднощі і розв'язують проблеми, повніше реалізують себе. Підозрілість, бажання контролювати і підкоряти, егоїзм характерні для нездорових стосунків.

Залежно від близькості стосунків між людьми їх поділяють на три групи.

Знайомі – це люди, яких ми знаємо на ім'я, з ким можемо поговорити, коли випаде нагода (сусід, однокласник, колега тощо). Такі стосунки зазвичай мають поверхневий характер. Друзі – це люди, з якими ми добровільно

встановлюємо тісний особистий контакт. Близькі – це люди, з якими у нас найбільш довірливі стосунки. Стосунки з близькими людьми різняться найбільшим ступенем відданості та відкритості. Залежно від соціального кола спілкування стосунки поділяються на родинні, дружні, ділові та романтичні [23].

Сімейні стосунки – це подружні стосунки, стосунки батьки – діти, стосунки з родичами.

Дружні стосунки – це стосунки, основою яких є спільні інтереси, прагнення до спілкування.

Ділові стосунки – це взаємини, ґруновані на правилах, які встановлює адміністрація або інші офіційні особи: прикладом можуть слугувати стосунки між викладачем і студентом

Романтичні стосунки – це стосунки між особами протилежної статі, які відчувають потяг один до одного.

Ознаками здорових стосунків є довіра, чесність, взаємоповага, надійність і обов'язковість.

Люди здатні довіряти одне одному. У здорових стосунках люди обмінюються інформацією про своє особисте життя і вірять, що інші люди не використовують цю інформацію проти них.

Важливим складником здорових взаємин є чесність. Стосунки між людьми зміцнюються, якщо люди чесні одне з одним у словах і вчинках. Обман може зашкодити і навіть зруйнувати взаємини.

У здорових стосунках люди завжди демонструють повагу одне до одного. Вони не стануть загострювати увагу на відмінностях, будь то різні музичні вподобання, різні думки з приводу певних питань, а намагатимуться в суперечливій ситуації знайти щось спільне.

Надійність і обов'язковість – ще одна риса здорових стосунків. Люди піклуються одне про одного, намагаються виконувати свої обіцянки. Вони ніколи не відмовляються допомогти і не соромляться звертатися по допомогу [23].

3. Громадська участь

Інтегруючи різні підходи та трактування, поняття «громадська участь» можна визначити як систему дій, методів, інструментів та механізмів (об'єднаних логікою відповідного алгоритму) участі громадян у визначенні та вирішенні їхніх проблем у громаді. Громадська участь дає змогу враховувати соціальні чинники в процесі планування, мінімізувати соціальні та політичні ризики внаслідок ухвалення та реалізації управлінських рішень, корегувати плани та поведінку влади відповідно до інтересів тих чи інших суспільних груп, а також залучати їх до процесу ухвалення управлінських рішень. Таким чином, громадська участь дозволяє, з одного боку, мінімізувати соціальні та політичні ризики, а з іншого – визначати, формулювати та відстоювати інтереси громади [1, с.101].

Соціальна активність – одна із форм взаємодії людини із суспільством, спосіб залучення до вирішення суспільно важливих питань. Вона може набувати різних форм (таких, як участь у місцевому самоуправлінні або волонтерській діяльності) і здійснюватися у співпраці з державною владою або автономно.

Основні форми громадської участі – це прийом громадян, інформування громадськості, громадські слухання, «гарячий телефон», опитування громадської думки, фокус-групи, громадський референдум, громадське представництво в радах для прийняття рішень, створення робочих груп з підготовки рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень, інтерактивні теле- і радіодебати, навчання громадян, голосування з окремих питань через ЗМІ, технічна підтримка тощо.

Зокрема, слід відзначити, що громадська участь:

- допомагає виявленню проблем, потреб і цінностей (вивчення громадської думки);
- сприяє виробленню нових ідей, пошуку нових рішень щодо розв'язання окремих проблем, оцінці альтернатив управлінських рішень;

- забезпечує контроль за діями влади, тим самим запобігаючи проявам корупції в органах влади [1, с. 97–99].

Волонтер, або доброволець, – це людина, яка за власним бажанням готова витратити свої сили, час і талант на користь суспільству або конкретній людині, не чекаючи винагороди. Сьогодні волонтерська діяльність знаходить все більше своїх прихильників. Сфери діяльності, в яких можна побачити безоплатну роботу добровольців, численні та різноманітні: від допомоги тваринам і благоустрою території до просвітницьких бесід, благодійних концертів і екологічних акцій або участі в ліквідації наслідків стихійних лих. Приємно усвідомлювати, що наше суспільство ще зберігає в собі потенціал до добрих справ, спрямований на творення.

Сьогодні ми все частіше зустрічаємо громадські організації в організаторах заходів, як авторів проектів, як організації, що вирішили конкретну проблему міста. І це не дивно, адже громадські організації являють собою одну з найбільш оптимальних правових форм для допомоги громадянам у вирішенні їх спільних проблем, відстоюванні спільних інтересів.

Законом громадське об'єднання визначається як добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних (зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших) інтересів.

- Існує багато видів громадських організацій. Це професійні спілки, жіночі, молодіжні, ветеранські, дитячі організації, наукові, технічні, культурно-просвітницькі, фізкультурно-спортивні та інші добровільні об'єднання громадян, творчі спілки, земляцтва, фонди, асоціації тощо. Вони можуть мати різні назви: організація, об'єднання, спілка, товариство, клуб, гурток, рада, фонд, асоціація тощо [1].

2.3. Експертна оцінка гри для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування

Оцінка методичних матеріалів є обов'язковим компонентом у роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Згідно з Положенням про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України, експертизу психологічного і соціологічного інструментарію мають право здійснювати Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, республіканський, обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) центри практичної психології і соціальної роботи та методисти, які відповідають за психологічну службу [25].

Розроблену гру «Навколо нас» ми розіслали для оцінювання чотирьом експертам – Теслик Наталії Миколаївні, Савельєвій Юлії Михайлівні, Бриньовій Людмилі Іванівні та Корсун Оксані Василівні.

Теслик Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій СумДУ, кандидат психологічних наук. Сфера наукових інтересів – професійно-правова свідомість особистості як фактор професійної самореалізації; компетентнісний підхід у процесі професійного становлення особистості. Авторка більш ніж 20 публікацій. Сертифікований тренер первинної професійної підготовки патрульної поліції.

Савельєва Юлія Михайлівна – старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій СумДУ, кандидат філософських наук. Сфера наукових інтересів – гендерні дослідження, права жінок та юридичні гарантії їх захисту. Авторка 8 публікацій, у тому числі двох закордонних. Має значний досвід проектної, тренінгової, громадської та експертної роботи, керувала низкою грантових проектів – за підтримки Євросоюзу, Фонду демократії ООН та інших.

Бриньова Людмила Іванівна – соціальний педагог Сумського дитячого будинку ім. С.П. Супруна, спеціаліст II категорії. Головною метою роботи є визначення і забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов для формування психічно зрілої, відкритої для засвоєння нового досвіду, високо

адаптивної особистості, яка орієнтована на самореалізацію та розвиток власних здібностей.

Корсун Оксана Василівна – практичний психолог кабінету екстреної психологічної допомоги «Телефон довіри» амбулаторно-поліклінічного відділення КНП СОР «Обласний клінічний медичний центр соціально небезпечних захворювань».

Наводимо надані експертами відповіді.

«Запропоновані запитання видаються адаптованими для даної цільової групи» – коментар від Савельєвої Юлії Михайлівни.

На запитання: «Які плюси і мінуси Ви бачите в цій грі?» ми отримали такі відповіді:

- «+» Отримання знань про концепти, які тематично належать до соціальної адаптації; «-» Не зрозуміло, коли дітям можна ознайомитись із Додатком-словником; я якщо це можна зробити в процесі гри, то втрачається сенс завдання на вгадування слів – Савельєва Юлія Михайлівна;
- «Позитивним фактором є розширення світогляду та навичок комунікації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Позитивні прогнози застосування гри вимагають відповідальної підготовки при реалізації гри» – Теслик Наталія Миколаївна;
- «Найбільшим «+» гри є соціальна актуальність проблем, у ній піднятих», «Найбільший «-» – відсутність видимого яскравого ігрового компоненту, натомість велика кількість повчань» – Корсун Оксана Василівна;
- «Правила гри дуже зрозумілі. Мінусів немає. Діти із задоволенням будуть в неї грати» – Бриньова Людмила Іванівна.

На запитання про те, «Наскільки гра адаптована для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?», ми отримали такі відповіді:

- «Рекомендується до використання з даною ЦА» – Теслик Наталія Миколаївна;
- «Адаптована для дітей початкової школи та молодших підлітків (5–7 клас)» – Корсун Оксана Василівна;
- «Запропоновані питання видаються адаптованими для даної цільової групи» – Савельєва Юлія Михайлівна;
- «Гра спрямована на формування соціального досвіду, отже, адаптована для вихованців дитячого будинку» – Бриньова Людмила Іванівна.

На запитання «Чи зможе гра допомогти полегшенню процесу соціальної адаптації?» ми отримали такі відповіді:

- «Потенційно гра може сприяти соціалізації даної ЦА» – Теслик Наталія Миколаївна;
- «Гра може допомогти процесу адаптації у випадку, якщо вона буде спрямована на розвиток не лише дітей-сиріт, а й на загальну/ змішану дитячу чи ранню підліткову аудиторію» – Корсун Оксана Василівна;
- «Так, одне із головних завдань – це вміння взаємодіяти в колективі, що є основою соціальної адаптації» – Бриньова Людмила Іванівна.

На запитання «Чи допоможе гра формуванню соціального досвіду?» ми отримали такі відповіді:

- «Гра допоможе формуванню соціального досвіду у випадку, коли буде інтерактивна складова, взаємодія у команді, чітко сформована мета, елемент змагань» – Корсун Оксана Василівна;
- «Реалізація гри передбачає набуття соціального досвіду» – Теслик Наталія Миколаївна;
- «Так, допоможе. Мета і завдання співпадають із завданнями нашого закладу» – Бриньова Людмила Іванівна;
- «У частині розуміння концептів, необхідних для соціальної адаптації, гра може цьому сприяти» – Савельєва Юлія Михайлівна.

Застосовані нами на даному етапі рекомендації наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Рекомендації, зауваження, побажання	Додано в гру «Навколо нас»
Рекомендовано підсилити зміст гри у частині сприяння соціальній адаптації – через включення завдань, які сприяють взаємодії між гравцями.	До правил гри додано інформацію щодо спільного обговорення варіантів відповіді – створення умов для командної роботи.
Пом'якшити фактор конкуренції між командами, оскільки це не сприяє соціальній адаптації.	До правил гри додано пункт щодо допомоги суперникам, якщо в ході гри з'являються труднощі.
Гра, особливо для дітей, обов'язково має бути маркована – на якій вік розрахована.	Інструкція до гри була переглянута, встановлено вікову категорію.
Виправити окремі граматичні та пунктуаційні помилки.	Помилки були виправлені.
В описанні гри потрібно уточнити, коли саме слід працювати з Додатками.	Інструкція гри була переглянута, додано інформацію щодо застосування додатків.

У подальшій роботі стосовно корекції гри «Навколо нас» залишаються такі рекомендації:

– «Створюючи ігри для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ми ризикуємо популяризувати явища сегрегації даної цільової аудиторії. Соціальна компетентність передбачає сформованість комунікаційних навичок, логічного мислення, відкритість до спілкування, позитивне ставлення до життя, емоційна зрілість, вміння приймати рішення, самоконтроль, відчуття реальності.» – Корсун Оксана Василівна.

Висновки до розділу 2

Для того щоб розробити власну авторську карткову гру, спрямовану на полегшення процесу соціальної адаптації, формування соціального досвіду в дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ми проаналізували види ігрових технологій. За результатами аналізу літератури нами була розроблена авторська карткова гра «Навколо нас», яка за типом гри є настільною картковою з використання ігрових карток за певною тематикою. У нашому випадку було визначено такі теми: профілактика здоров'я/захворювання, стосунки і громадська участь.

Щоб знайти помилки в розробці гри та оцінити її, ми провели експертну оцінку гри «Навколо нас» за допомогою «Бланку оцінки гри». Авторська гра була надіслана експертам – Теслик Наталії Миколаївні, Савельєвій Юлії Михайлівні, Бриньовій Людмилі Іванівні та Корсун Оксані Василівні. Від експертів ми отримали рекомендації щодо розробки гри, дізналися про її позитивні сторони та недоліки.

Результати експертної оцінки дозволили зробити такий висновок: гра «Навколо нас» має право на існування, оскільки здатна сприяти полегшенню процесу соціальної адаптації, формуванню соціального досвіду в дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Висновки

У кваліфікаційній роботі розроблена й проведена експертна оцінка настільної карткової гри «Навколо нас», яка в подальшому буде застосована для формування соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

У процесі написання кваліфікаційної роботи:

1. Сформовано категоріальний апарат дослідження формування соціальних навичок дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, методом ігрових технологій. Опис загальних понять дослідження включає в себе не лише категорії соціальної роботи, а й ігрову сферу.

2. Визначено межі сфери соціальної адаптації шляхом аналізу нормативно-правової бази. Одним із першочергових завдань держави є створення оптимальних умов для підтримки дітей-сиріт як найбільш уразливої категорії населення.

3. Визначено ключові соціально-психологічні характеристики цільової аудиторії. Виділено такі характерні риси дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: невпевненість у собі, неусвідомленість цінності

своєї особистості, відсутність життєвої перспективи, наявність психологічних травм, нерозвинені навички соціалізації та адаптації, неадекватна самооцінка, переважно нерозвинута комунікабельність. Оскільки ці діти тривалий час перебували у складних життєвих умовах, вони переважно мають викривлене світосприйняття.

4. Виявлено ключові етичні засади в роботі з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Професійна робота із зазначеною категорією дітей передбачає дотримання загальнолюдських етичних принципів (толерантності, дотримання прав людини, сприяння діалогу між поколіннями та гендерної рівності), володіння певними соціальними навичками (у тому числі вислуховування, аргументування, співпраці та командної роботи), наявність відповідної мотивації.

5. Виявлено ігрові технології, придатні для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Основними видами ігрових технологій є ігри-вправи, ігрова дискусія, ігрова ситуація, рольова гра, комп'ютерні, ділові ігри, карткові ігри.

6. Розроблено гру для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Для того щоб розробити власну авторську карткову гру, спрямовану на полегшення процесу соціальної адаптації, формування соціального досвіду в дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ми проаналізували види ігрових технологій. В результаті аналізу розроблено авторську карткову гру «Навколо нас», яка за типом гри є настільною картковою з використання ігрових карток з певними тематиками: профілактика здоров'я/захворювання, стосунки і громадська участь.

7. Здійснено експертну оцінку гри для формування соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для цього ми розробили та надіслали «Бланк – оцінки гри «Навколо нас»», отримали експертну оцінку, ознайомилися з відгуками експертів (які характеризували плюси і мінуси гри), використали рекомендації щодо подальшої корекції гри.

8. Розроблено рекомендації щодо застосування ігрових технологій у формуванні соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Гіпотеза про те, що створення соціалізуючого ігрового середовища сприятиме полегшенню формування соціальних навичок у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, була теоретично підтверджена: за результатами експертної оцінки настільна карткова гра «Навколо нас» рекомендується до використання з даною цільовою аудиторією.

Створена та оцінена експертами карткова настільна гра «Навколо нас» є елементом новизни кваліфікаційної роботи. Загальна мета кваліфікаційної роботи досягнута та має практичну значущість. Всі завдання були реалізовані.

Рекомендації

1. З метою професійного зростання та вдосконалення особистих професійних навичок, за результатами експертної оцінки передбачити апробацію розробленої карткової настільної гри «Навколо нас» на базі «КЗСОР Сумський дитячий будинок імені С.П. Супруна». Також важливим є розширення фіндрайзингових навичок у напрямі масштабування гри для ширшого кола цільової аудиторії.

3. З метою розширення тематики роботи в дитячому будинку імені С.П. Супруна, в тому числі щодо формування соціальних навичок, за результатами успішної апробації гри передбачити використання гри соціальними працівниками, педагогами та іншими суб'єктами, які працюють з тематикою соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування гри, зокрема шляхом включення гри «Навколо нас» в річний план роботи соціального педагога Сумського дитячого будинку імені С.П. Супруна для роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

3. З метою сприяння професійному зростанню й розширенню можливостей позитивного впливу на профілактику та вирішення соціальних проблем, студентам спеціальності «Соціальна робота» доцільно застосовувати

практики з розроблення авторських соціальних ігор, спираючись на наявні методичні рекомендації зі створення ігор, правові та етичні засади соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Афонін Е.А., Гонюкова Л.В., Войтович Р.В. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – 160 с.
2. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К. : Центр навчальної культури, 2009. – 208 с.
3. Вступ до соціальної роботи: Навч. посібник / За ред. Семигіної Т.В., Миговича І.І. – Київ: Академвидав, 2005. – 304 с.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення 13.04.21)
5. Державний стандарт соціальної адаптації Державний стандарт соціальної адаптації (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства соціальної політики № 1267 від 07.08.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15> (дата звернення 24.04.2021)
6. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
7. Ермолаева М.Г. Игра в образовательном пространстве: методическое пособие. – СПб : Каро, 2008. – 128 с.
8. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України (№ 1965 від 09.09.2005) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (дата звернення 13.04.21)
9. Захист прав дітей є одним із пріоритетів Мінсоцполітики. 20.05.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/zahist-prav-ditej-ye-odnim-iz-prioritetiv-minsocpolitiki-20052021> (дата звернення 13.04.21)
10. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: Навч.-метод. комплекс / Автор.-упоряд.: О.В. Безпалько, І.Д. Зверева, З.П. Кияниця,

В.О. Кузьмінський та ін. / За заг. ред.: І. Д. Зверєвої, Ж.В. Петрочко. – К. : Фенікс, 2007. – 528 с.

11. Капська А.Й. Соціальна педагогіка. Підручник / За ред. проф. Капської А.Й. – К., 2011. – 488 с.

12. Капська А.Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. – К., 2001. – 220 с.

13. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: Навч.-метод. посіб. – К. : ДЦССМ, 2004. – 164 с.

14. Коваль Л.Г., Зверєва І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / соціальна робота. Навч. посіб. – К., 1997. – 392 с.

15. Комарова Н.М. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання / Н.М. Комарова, І.В. Пеша. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2006. – 92 с.

16. Кон И.С. Психология ранней юности. – М. : Просвещение, 1989. – 256 с.

17. Кривачук Л.Ф. Соціальна робота з дітьми: формування здоровогьспособу життя дітей в сучасній Україні // Ефективність державного управління. – 2016. – Вип. 4 (49), ч. 1. – С. 21–48. Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_49/fail/6.pdf (дата звернення 18.05.21)

18. Манохіна І.В. Соціально-педагогічна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: навчальний посібник / І.В. Манохіна. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2012. – 276 с.

19. Методическое пособие для психологов и педагогов. – Астана, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: rudocs.exdat.com/docs/index-87583.html (дата звернення 28.03.21)

20. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. – К., 2003. – 168 с.

21. Мудрик А.В. Социализация человека. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
22. Навчальні матеріали онлайн / Педагогіка / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/1134030235378/pedagogika/> (дата звернення 28.03.21)
23. Навчальні матеріали онлайн / Психологія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pidruchniki.com/1584072037148/psihologiya> (дата звернення 28.03.21)
24. Пидкасистый П.И. Технология игры в обучении и развитии : Учеб. Пособие / Пидкасистый П.И., Хайдаров Ж.С. – М. : Рос. пед. агентство, 1996. – 269 с.
25. Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0330290-01?fbclid=IwAR0kY_qh-mXKknyUc3UW2z0FFOHweNtK4iC4VAUEuKpF75sSXXKQBS_X4Xc#Text (дата звернення 18.05.21)
26. Прихожан А.М. Психология сиротства: Научный контекст, история, экспериментальное исследование проблемы / А.М. Прихожан, Н.Н. Толстых [Електронний ресурс] / – Режим доступу: www.twirx.com (дата звернення 16.04.21)
27. Програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://program.kmu.gov.ua/meta/kozna-ditina-zrostaе-ta-vihovuetsya-v-rodinah-abo-v-umovah-maksimalno-nablizenih-dosimejnih-u-blagopolucnomu-dobroziclivomu-ta-bezpecnomu-seredovisi-de-dbaut-pro-potrebi-ta-interesi-ditej> (дата звернення 08.04.21)
28. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: закон України 13.01.2005 р. (Редакція від 13.02.2020) [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (дата звернення 04.02.2021)

29. Про соціальні послуги: закон України (Редакція від 01.01.2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (дата звернення 04.02.2021)

30. Психологіс: енциклопедія практичної психології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/rolevaya_igra.htm (дата звернення 04.02.2021)

31. Семигіна Т. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи // Вісник АПСВТ, 2019. – № 1. – С. 70–85.

32. Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР, Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.

33. Соціалізація особистості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politologia-rdgu.rv.ua/images/school/t2.pdf> (дата звернення 04.02.21)

34. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / О.В. Беспалько, І.Д. Зверева, Т.Г. Веретенко; за ред. проф. О.В. Беспалько. – К. : Академвидав, 2014. – 312 с.

35. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Беспалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. – К. : Наук. світ, 2003. – 233 с.

36. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/> (дата звернення 01.04.2021)

37. Сайгушева Л.И. Игровые технологии как средство приобщения младших дошкольников к самообслуживанию / Л.И. Сайгушева, И.С. Стряпухина // Междунар. журн. эксперимент. образования. – 2014. – № 7 (2). – С.39-41; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/igrovye-tehnologii-kak-sredstvo-priobscheniya-mladshih-doshkolnikov-k-samoobslyuzhivan> (дата звернення 08.04.2021)

38. Тюття Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12109.html> (дата звернення 12.05.21)

39. Шепелева Г.А. Діти-сироти як специфічна соціальна група // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2013, вип. 58. – С. 119–122.

40. Шумик А.М., Тополь О.В. Етика професійного спілкування фахівця із соціальної допомоги // Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 9–10 квітня 2018 р. / редкол. : В.Л. Погребна, Н.В. Островська, І.Ю. Тонкіх та ін. – Дніпро: ЛПРА, 2018. – С. 553–557.

41. Ярошенко О.Г. Педагогічна технологія як дидактична категорія // Біологія і хімія в школі. – 2005. – № 4. – С. 14–17.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Картки до гри «Навколо нас»

Гігієна	Імунітет	Спорт	Вакцинація	Загартовування
Режим дня	Дієта	Діагностика здоров'я	Висипання	Фізична культура
Турбота	Батьківство	Кохання	Дружба	Кар'єра

Сім'я	Відповідальність	Підтримка	Довіра	Повага
Поліція	Швидка медична допомога	Волонтер	Вибори	Школа
Мітинг	Телефон довіри	Соціальна служба	Громадська організація	ЗМІ

Додаток Б

Анкета для опитування та отримання фідбеку від дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

1. Чи сподобалась Вам гра?
 - а) Так
 - б) Ні
 - в) Складно сказати
2. Чи складно Вам було зрозуміти правила гри?

- а) Так
- б) Ні
- в) Складно, але я зрозумів/ла

3. Під час гри Ви дізнались щось нове?

- а) Так
- б) Ні, я й так це знав/ла
- в) Складно сказати

4. Як Ви гадаєте, чи можуть Вам допомогти отримані під час гри навички?

- а) Так
- б) Ні
- в) Можливо
- г) Складно сказати

5. Чи будете Ви використовувати отримані знання?

- а) Так
- б) Ні
- в) Можливо
- г) Складно сказати

Додаток В

Словничок гри «Навколо нас»

Глосарій

Гігієна – сукупність практичних заходів, що забезпечують збереження здоров'я; санітарія.

Імунітет – стійкість організму проти зараження, отруєння.

Спорт – фізичні вправи (гімнастика, атлетика, спортивні ігри, туризм і т. ін.), які мають на меті розвиток і зміцнення організму.

Вакцинація – введення вакцини в організм людини або тварини.

Загартовування – тренування організму, підвищення його стійкості до несприятливих кліматичних чинників. Це один із методів профілактики захворювань і зміцнення здоров'я.

Режим дня – раціональне чергування різних видів діяльності та відпочинку.

Дієта – певний режим харчування здорової або хворої людини.

Діагностика здоров'я – галузь знань, що вивчає теорію та методи організації процесів діагностування, а також принципи побудови засобів діагностування рівня здоров'я.

Висипання – симптом захворювань шкіри.

Фізична культура – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Фізична культура має такі напрями: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація.

Турбота – комплекс дій стосовно якого-небудь об'єкта, націлених на його благополуччя; увага до чийось потреб; піклування про кого-небудь, про що-небудь.

Батьківство – процес народження, виховання, залучення дитини до духовних, моральних та культурних цінностей суспільства.

Кохання – почуття глибокої сердечної прихильності до особи іншої статі.

Дружба – стосунки, відносини, в основі яких лежить взаємна прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів.

Кар'єра – швидке, успішне просування в службовій, суспільній, науковій та ін. діяльності; досягнення слави, вигоди тощо.

Сім'я – соціально активна група людей, пов'язаних кровною або шлюбною спорідненістю на основі взаємної спільності мети, інтересів і

моральної відповідальності, які ведуть самостійну господарсько-економічну діяльність, дотримуючись законів і правил, прийнятих у державі.

Відповідальність — покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова.

Підтримка – коротке або невелике надання тієї чи іншої допомоги людині у важкій для неї ситуації.

Довіра – певний стан психологічного внутрішнього спокою, що проявляється за відсутності подразників та переживань.

Повага – почуття пошани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чийх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось.

Поліція – орган державної влади (система державних органів), що займається охороною громадського порядку та боротьбою з правопорушеннями (у тому числі зі злочинністю). Разом зі службою безпеки, розвідувальними та контррозвідувальними органами, а також деякими іншими спеціалізованими органами поліція становить правоохоронний механізм держави.

Швидка медична допомога – спеціалізована медично-санітарна служба, завданням якої є надання першої медичної допомоги при станах, загрозливих для життя, потерпілим від нещасних випадків (поранення, переломи, опіки, отруєння, ураження електричним струмом тощо) або при раптових захворюваннях, а також транспортування потерпілих до лікарень.

Волонтер – це мотивована людина, яка хоче себе проявити, долучитися до чогось більшого, не повсякденного.

Вибори – передбачена конституціями та законами переважної більшості держав форма прямого народовладдя, яка полягає в тому, що шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління (самоврядування).

Школа – навчальний заклад, який забезпечує початкову, середню, а в деяких випадках – вищу або спеціальну освіту кожному зі своїх учнів.

Мітинг – це організована форма політичних дій, оскільки в нього є організатори, цілі та завдання (наприклад, домогтися якомога більшої підтримки виборців на користь того чи іншого кандидата і виграти виборчу кампанію).

Телефон довіри – інформаційно-довідкова, соціально-психологічна, консультативна служба, яка створюється при центрах соціальних служб.

Соціальна служба – підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Громадська організація – добровільне об'єднання осіб для здійснення і захисту прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших суспільних інтересів. Громадські організації є неприбутковими.

ЗМІ – платформи і канали, які збирають, обробляють та поширюють інформацію для масових та локальних аудиторій, використовуючи різноманітні технічні засоби (газети, журнали, радіостанції, телеканали, інформаційні служби, онлайн-видання тощо).

Додаток Г

Бланк-оцінка гри «Навколо нас»

П.І.Б.: *Бриньова Людмила Іванівна*

Місце роботи: *Сумський дитячий будинок імені С.П. Супруна*

Посада: *соціальний педагог*

	Критерії оцінки	Оцінка-рекомендація
1	Наскільки гра адаптована для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?	Гра спрямована на формування соціального досвіду, отже, адаптована для вихованців дитячого будинку
2	Чи зможе гра допомогти полегшенню процесу соціальної адаптації?	Так, одне із головних завдань – це вміння взаємодіяти в колективі, що є основою соціальної адаптації

3	Чи допоможе гра формуванню соціального досвіду?	Так допоможе. Мета і завдання співпадають з завданнями нашого закладу
4	Які «+» та «-» Ви бачите в цій грі?	Правила гри дуже зрозумілі. Мінусів немає. Діти із задоволенням будуть у неї грати
5	Рекомендації, зауваження, побажання	Рекомендую не зупинятись і створювати нові ігри

П.І.Б: *Корсун Оксана Василівна*

Місце роботи: *КНП СОР «Обласний клінічний медичний центр соціально небезпечних захворювань»*

Посада: *практичний психолог кабінету екстреної психологічної допомоги «Телефон довіри» амбулаторно-поліклінічного відділення*

	Критерії оцінки	Оцінка-рекомендація
1	Наскільки гра адаптована для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?	Адапована для дітей початкової школи та молодших підлітків (5–7 клас). Соціальний статус <i>дитина-сирота і дитина, позбавлена батьківської опіки</i> , психологічно можуть відрізнятись в залежності від обставин отримання статусу і життєвих обставин дитини. Не всі діти-сироти відрізняються низьким рівнем адаптованості та обізнаності, дуже часто навпаки – такі діти мають добре розвинутий практичний інтелект, легко адаптуються до нових обставин. Велика різниця між інтернатними дітьми-сиротами та дітьми-сиротами з родин. Для дітей інтернатних установ, які не мають досвіду проживання родині, чи такий досвід дуже недостатній, характерне явище депривації. Зазвичай найбільшого удару зазнає емоційна сфера та особливо почуття прив'язаності.

		<p>Страждає фундаментальна довіра до світу і такі люди (як у дитячому, так і в дорослому віці) мають певні труднощі зі створенням тривалих стосунків. Емоційні проблеми мають широкий спектр – від загальної депресивної організованості особистості до суїцидальних тенденцій на тлі повного знецінення та почуття безпорадності.</p> <p>В меншій мірі страждає інтелектуальна та фізична складова, хоча серед інтернатних дітей дуже часто зустрічається явище психофізичного інфантилізму (психічної та інтелектуальної недорозвиненості).</p>
2	Чи зможе гра допомогти полегшенню процесу соціальної адаптації?	Гра може допомогти процесу адаптації у випадку, якщо вона буде спрямована на розвиток не лише дітей-сиріт, а й на загальну/ змішану дитячу або ранню підліткову аудиторію.
3	Чи допоможе гра формуванню соціального досвіду?	Гра допоможе формуванню соціального досвіду у випадку, коли буде інтерактивна складова, взаємодія у команді, чітко сформована мета, елемент змагань. Просте опанування значення слів розвиває пам'ять, інтелект та обізнаність у цілому. Для соціального досвіду важливо розвивати активність та цілеспрямованість психічної діяльності.
4	Які «+» та «-» Ви бачите в цій грі?	Найбільшим «+» гри є соціальна актуальність проблем, у ній піднятих. Найбільший «-» – відсутність видимого яскравого ігрового компоненту, натомість велика кількість повчань. Дітей та їх проблеми у більшій мірі характеризує вік та стан сформованості вікових новоутворень. Тому недоцільно прив'язувати гру саме до соціального статусу дитини. Краще зробити це з урахуванням віку дитини чи певної проблеми, наприклад – низький рівень сформованості комунікаційних навичок, низький

		рівень обізнаності щодо теми профілактики шкідливих звичок тощо.
5	Рекомендації, зауваження, побажання	Створюючи ігри для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, ми ризикуємо популяризувати явища сегрегації даної цільової аудиторії. Соціальна компетентність передбачає сформованість комунікаційних навичок, логічного мислення, відкритість до спілкування, позитивне ставлення до життя, емоційну зрілість, вміння приймати рішення, самоконтроль, відчуття реальності. Соціальну компетентність визначають як здатність до співробітництва в групі та команді, мобільність, уміння адаптуватися і визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції у колективі, планувати та розробляти й реалізовувати соціальні проекти. Адаптованість у більшій мірі пов'язана з подоланням почуття тривоги, самоконтролем, самосвідомістю.

П.І.Б.Теслик Наталія Миколаївна

Місце роботи: **Сумський державний університет**

Посада: **ст. викладач, кандидат психологічних наук**

	Критерії оцінки	Оцінка-рекомендація
1	Наскільки гра адаптована для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?	Рекомендується до використання з даною ЦА.
2	Чи зможе гра допомогти полегшенню процесу соціальної адаптації?	Потенційно гра може сприяти соціалізації даної ЦА.
3	Чи допоможе гра формуванню соціального досвіду?	Реалізація гри передбачає набуття соціального досвіду.

4	Які «+» та «-» Ви бачите в цій грі?	Позитивним фактором є розширення світогляду та навичок комунікації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Позитивні прогнози застосування гри вимагають відповідальної підготовки при реалізації гри.
5	Рекомендації, зауваження, побажання	Виправити незначні граматичні та пунктуаційні помилки .

П.І.Б.: *Савельєва Юлія Михайлівна*

Місце роботи: *Сумський державний університет*

Посада: **ст. викладач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій**

	Критерії оцінки	Оцінка-рекомендація
1	Наскільки гра адаптована для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування?	Запропоновані запитання видаються адаптованими для даної цільової групи.
2	Чи зможе гра допомогти полегшенню процесу соціальної адаптації?	Рекомендовано підсилити зміст гри у частині сприяння соціальній адаптації – через включення завдань, які сприяють взаємодії між гравцями. Пом'якшити фактор конкуренції між командами, оскільки це не сприяє соціальній адаптації.
3	Чи допоможе гра формуванню соціального досвіду?	У частині розуміння концептів, необхідних для соціальної адаптації ,гра може цьому сприяти. Соціальний досвід може бути отриманий більш результативно, якщо додати завдання на взаємодію між гравцями.
4	Які «+» та «-» Ви бачите в цій грі?	«+» Отримання знань про концепти, які тематично належать до соціальної адаптації. «-» Не зрозуміло, коли дітям можна ознайомитися з Додатком-словником; і якщо це можна зробити в процесі гри, то втрачається сенс завдання на вгадування слів.

		<p>Потрібно уточнити в описі гри – коли саме потрібно працювати з Додатками 1, 2, 3.</p> <p>Наразі гра виглядає як така, що в більшій мірі спряє розвитку ерудиції, а не формуванню навичок соціалізації.</p>
5.	Рекомендації, зауваження, побажання	<p>Гра, особливо для дітей, обов'язково має бути маркована – на якій вік розрахована.</p>

